

ПЕРШ ніж говорити про роль Співочого поля і ті сподівання, які покладаємо на цей своєрідний культурний заклад, поміркуємо над проблемою народної пісні, пісенного фольклору в нашому побуті. Зацікавленість тими останнім часом помітна серед інтелігенції, студентської молоді. Проте кожен радо користується народною послухати й подивитися готове, те, що пропонують зі сцени. Як правило, такий споживацький інтерес нетривкий і не плідний: настає пересичення, на зміну йому приходять інші захоплення.

А тим часом занепад масової пісенної культури продовжується, звужується коло учасників самодіяльних хорів, зменшується приплив молодого поповнення. І головна причина, мабуть, не в зневажанні фольклору й хорового співу /тими чи іншими культурництвами (хоча трапляється й таке), а в певних обективних чинниках.

Побутовий спів, танець, музика здавна були основою всієї музичної культури. Проте нині, внаслідок науково-технічного прогресу і сучасних засобів інформації традиції масового повсякденного співу занепадають. Складністю цього становища в тому, що науково-технічна революція несе з собою і революцію в побуті, до якої ми психологічно ще не готові і не вміємо передбачати її наслідків. Проте стає очевидним, що, поряд із здобутками, на ниві культури вже й зараз є відчутні втрати.

Як слушно вважають фахівці, ми опинилися нині перед загрозою масової співової гіподинамії, яка наростає паралельно з гіподинамією фізичною, до того ж набагато швидшими темпами. (Про це, зокрема, говорить відкритий лист діячів культури до громадськості Республіки, надрукований в газеті «Радянська Україна» 16.09.1987 р. під назвою «Без пісень і хліб не родить»).

Гострота кризи масової пісенності частково зглеждається тим, що нині співіснують різні покоління, які росли й виховувались у різних умовах: старше зберігає народні мистецькі традиції, а середнє й молодше іх по-справжньому не успадковують, пере-

творившись у переважній більшості на пасивних споживачів мистецтва. А що ж буде далі? Ми стаємо свідками небувалого в історії явища, коли батьки і діти розмовляють на різних «музичних мовах». А це може стати початком незворотного процесу духовного переродження й зубожіння всього суспільства.

Так от, доля пісенної культури великою мірою залежатиме від того, наскільки вдастся подолати ці утриманські, споживацькі тенденції. Ідея, отже, не про те, щоб створити якусь кількість фольклорних колективів на додачу до тих, що вже є, які б демонстрували на сцені народне мистецтво і «обслуговували» трудящих. Такі колективи, безпереч-

нальні організатори подібних свят не задумуються, що відбувається.

Отже, наголошую: доля нашої пісні залежить від нас усіх, усієї громади, ніякі, навіть найкращі колективи, ніякі «зірки» її не врятують, якщо ми будемо тільки пасивними споживачами. Навпаки, чим більшого розвитку набуватиме «мистецький сервіс», тим відчутніше занепадатиме масова творчість. А фольклор у кращому разі стане часткою «індустрії розваг», як це вже бачимо на прикладі багатьох ест-

нальних і самодіяльних колективів.

Візьмімо для прикладу пересічний самодіяльний хор. Протягом року він вивчає якийсь десяток пісень, в тому числі і кілька народних. Останні часом звучать у художніх обробках, призначених для сцени і в позаконцертних умовах не використовуються (бо надто складні). Зрозуміло, що таким чином аматори спроможні доторкнутися лише до незначної частки пісennих багатств, створених народом.

Але й у побуті ці скарби май-

нуються: стрімкий усупоглинаючий потік інформації, новий уклад життя, нові інтереси й форми дозвілля, оточення примушують його мимохід забувати рідну пісню й рідний танець, що їх він успадкував від батьків, від старших поколінь односельців.

Коли, приміром, у тому чи іншому виробничому колективі на десять любителів футболу й стільки ж — рок-музики трапиться один шанувальник народної пісні, то він у цьому оточенні просто загубиться. Якщо... Якщо не знайде в собі сили протистояти інерції. Якщо не зустріне таких самих любителів народного мистецтва і не знайде в них однодумців.

Отже, ми знову доходимо ви-

багата, проте ніхто всього не охопить і універсалом типу Леонардо да Вінчі не стане: не вистачить ні часу, ні сил. А верхоглядство набагато гірше, ніж розумний вибір і само обмеження, бо всяка справа, в тому числі й мистецтво, вимагає уваги, зосередженості. Тимто наявіть серед любителів музики спостерігаєтьсяного роду «спеціалізація»: хтось кохається на опері, хтось надає перевагу симфонічній музиці, інші — народній, естрадній і т. д.

Зрозуміло, клуби любителів пісні доцільні лише за умови, що вони не дублюватимуть самодіяльні хори, а зберігатимуть свою специфіку. Хоча основою їх діяльності все ж таки лишається хоровий спів. Серед учасників, певно, знайдуться колишні селяни, які пам'ятають пісні свого краю і володіють народним стилем виконання, вміють по-сільському «виводити». Наявність таких співаків даст можливість включити до репертуару розлогі, протяжні пісні центральних областей України, збирати імпровізовані народні хори. Коли ж таких досвідчених виконавців не вистачає, можна використати для початку більш легкі й зручні для городян (і молоді) пісні західних областей, які характеризуються стриманішим, м'якшим звучанням, вільним розподілом голосів на перші та другі, чіткою ритмікою. Відразу ж слід подбати, щоб кожен голос звучав у природному, зручному регистрі.

Ясна річ, добір пісень слід узгоджувати з можливостями і запитаннями виконавців. Опора на масово-житковий репертуар даст змогу залучити до участі в хорі широке коло учасників, а разом з тим ввести в обіг прекрасні народні пісні, яких у місті майже ніхто не знає. Освоєння їх, до речі, потребує значно менше часу і зусиль, аніж творів у розвинених художніх обробках. (Це важливо ще й тому, що зібрання клубу доцільно проводити не частіше, ніж раз на тиждень). Щовечора нова пісня — таким уявляється нам режим роботи клу-

ЛЯЩЕНКО,
кандидат мистецтвознавства,
керівник етнографічного хору
Будинку культури Київметро.

{Далі буде}.

МУЗИЧНА ГІПОДИНАМІЯ

радних і напівестрадних колективів.

Як же активізувати масовий спів у сучасних умовах? Певно, кожен, кому доводилося мати справу з самодіяльним хором, помічав, що далеко не всі любителі пісні виявляють бажання співати на сцені і регулярно відвідувати репетиції. Причини різні: у того позаурочна робота чи лекції, у того малі діти чи хворі батьки, той далеко живе, того не задовільняє репертуар, той сам не вірить у свій талант і т. д.

А чи не слід у такому випадку посприяти цим аматорам, щоб вони могли зібратися й поспівати раз на тиждень (або й на два тижні), у вільний час і в зручному місці, як то кажуть, «для душі»?

Ясна річ, пісні мають бути для початку легкі, придатні для масового співу, по можливості мавловідомі. Гадаю, без народних пісень тут не обйтися. Створені в побуті, вони всім своїм еством, усім своїм музично-поетичним складом якнайкраще відповідають потребам масово-житкового співу. Концертна естрада — це, так би мовити, вторинна форма їхнього існування. Тож далеко не кожна пісня у первісному вигляді може бути придатна для сцени, тому багато гарних творів залишається поза увагою професіо-

нальної: щоб в умовах великого міста зберігалося й розвивалося народне мистецтво, прихильники його мають знайти в собі подібних і об'єднатися.

Форми об'єднання можуть бути різні. Крім самодіяльних хорів — невеликі домашні товариства, де любителі пісні збираються при нагоді, щоб поспівати. Добре, коли в такому товаристві є свідоме прагнення до збагачення репертуару, коли є люди, які знають багато пісень і можуть навчити інших. Свого часу такі осередки були важливим джерелом піснетворчості. Численні народні романси, любовні, родинно-побутові, застільні, навіть деякі революційні пісні народилися саме в надрах домашнього музичення.

Але насамперед, гадаю, нам потрібні клуби любителів народного мистецтва, на зразок тих, які згуртовують людей за принципом спільніх інтересів. Ідея не лише про любителів хорового співу, а й збирачів та колекціонерів народних пісень, виконавців народних інструментів, знавців і носіїв фольклору, для яких спілкування потрібне, як повітря.

Ми знаємо, що нинішнє культурне життя відзначається небувалим розмаїттям видів і форм. І хоч нашим ідеалом є людина гармонійно розвинена, духовно

2.

Відомо, що естрадна індустрія щороку випускає нову музичну «корбіту» десятків нових пісень. Хай вони недовговічні, проте безупинне оновлення репертуару є одним із джерел сили й життєвості естрадної музики.

Ясна річ, народна творчість може розраховувати на «місце під сонcem» тільки тоді, коли вона знаходить себе в собі резерви оновлення. Нині процес усної пісенної творчості помітно загальмувався, нові пісні з'являються рідко. Проте музична спадщина народу далеко не вичерпана, твори, народжені в різних регіонах, ще не стали загальним надбанням, є чимало незаслужено забутих, які чекають на відкривачів-виконавців.

Передбачаємо природне запитання: чи будуть усі ці пісні виноситися за межі клубу і чи не перетвориться він на якийсь хоровий лікен, у якому зможуть знайти себе лише співаки-початківці, що іх і на сцені показати соромно? А коли так, то чи буде цікаво в такому клубі досвідченим виконавцям з більшими запитами?

Замислитися є над чим. Спів для себе — добре, але цим, безумовно, діяльність клубу обмежитися не може: ми не досягнемо мети, коли не прагнущемо воночас, щоб нас чули люди, якомога більша кількість людей, і щоб пісня впливала на навколоїшне середовище, на наш побут.

У зв'язку з цим вважаємо за потрібне поділитися власним досвідом. Ось уже мало не чотири роки діє в Києві клуб шанувальників народної творчості. Нині він базується при палаці культури «Більшовик». Ініціаторами створення стали учасники етнографічного хору Будинку культури Київмітробуду та фольклорного ансамблю Будинку вчених. Клуб об'єднує людей різного віку, різних професій, різних голосових можливостей. Збираються раз на тиждень, щоб поспівати «для душі», вивчаючи народні пісні не для того тільки, щоб виступати на сцені, а, насамперед, для власного задоволення. Таких пісень, простих за фактурою і зручних для масового співу, у нашому репертуарі є вже понад сто.

Спільно з хором і ансамблем учасники клубу взялися за відродження в столиці народних свят та звичаїв, приміром, новорічних колядок та щедрівок, веснянок, свята Купала, обжинок, весілля тощо. Фольклорні свята ми влаштовуємо переважно на лоні природи — в Парку культури і відпочинку «Гідропарк», в Музеї народної архітектури та побуту. До участі в масових співах, танцях, хороводах залучаємо всіх охочих.

Дається це нелегко, бо доводиться переборювати інерцію пасивного споживачства. Проте ми виховуємо свого, активного глядача і вже досягли певних успіхів. Практика показує, що, такі прекрасні в своїй простоті твори, як «Кривий танець», «Травко-муравко», «Ой, не рости, кропе», «Каперуші» та інші при наявності підготовленого осередку здатні об'єднати сотні людей в імпровізованому хороводі. А на основі таких пісень, як «Голуб на черешні», «Сковалось сонце за горою», «Ой, у лузі калина стояла» тощо можна створити могутній імпровізований хор. (Ось чого, мабуть, не вистачає республіканським святам народної творчості: імпровізаційності, розкішності, активності глядачів, іхнього бажання взяти участь і в танці, і в співі).

Поряд із загальнодоступними піснями на наших фольклорних святах звучать і складніші,

концертного плану, в художніх обробках, над якими систематично працюють учасники хору та ансамблю. Таким чином, намагаємося якнайповніше реалізувати наші творчі можливості, задовільнити різноманітні художні запити смаки. Для всіх відкрито широке поле діяльності.

Водночас уникаємо розгорнутих сценаріїв з ведучими й костюмованими персонажами. Досвід показує, що театралізовані вистави, які готують культпрацівники за щораз новими сценаріями, живуть, поки є кошти й енергійні організатори, виконавці. Оскільки все лягає на плечі аристів (самодіяльних і професіональних), а публіці відводиться пасив-

і дівчата водять кругом нього танок. А на косогорі біля мосту зібралися сотні людей подивитися на свято і при нагоді взяти участь у масових розвагах і хороводах. Чудова панорама відкривається і з мосту. Особливо гарно дивитися, як по воді пливуть вінки із запаленими свічками. Вінків, власне, вже й не видно, тільки вогни миготять удалини...

Свято можна зробити більшим масовим силами багатьох колективів, розташувавши їх на різних майданчиках. Прекрасно «вливатися» у нього катання на заклечаних човнах, запалення купальських багатьох по обидва боки протоки. А от надмірна «централь-

організовує різдвяні вертепи і гаївки в інший час, відповідно до своїх умов і традицій. І це добре — жива творчість не терпить шаблону.

Пісні, танці і хороводи для репертуару і фольклорних свят добираємо з різних місцевостей, без обмежень. (До речі, серед учасників нашого колективу є вихідці з усіх областей України, вони часом приносять із собою і пісні свого краю). Завдяки цьому в умовах столиці ми маємо можливість використовувати все якісне розмаїття народної творчості, зокрема календарно-обрядової. І ми наочно переконуємося, що це справді величезне багатство, ство-

ром багатьох років, особливо теплими літнimi вечорами, збиратися любителі імпровізованого гуртового співу, щоб поспівати просто для себе. Влаштовуються на алеях стоячи, оскільки потрібного місця для цього немає. Деято з аматорів є учасниками організованих самодіяльних хорів, проте більшість не виявляє охоти до систематичних занять у чотирьох стінах — люди приходять у парк відпочити після роботи, подихати свіжим повітрям. Якість співу буває різна: все залежить від настрою людей, від наявності здібних заспівувачів.

Я вважаю, є можливість спрямувати цю стихію в організоване русло. Може, не варто витрачати мільйони на співочі поля, в кожній області, а замість цього будувати більше спеціальних павільйонів з дахом і лавами, розташованими півколом у вигляді амфітеатру, де б любителі співлі могли затишно почуватися за будь-якої погоди. До речі, тут можна було б влаштувати і популярні лекторії, для яких у багатьох парках також немає відповідних умов. Павільйони можна було б використати і для систематичних занять з учасниками самодіяльних колективів у літній час, коли робота в клубах згортається на канікули.

Проте, республіканське співоче поле потребне. Місце йому має бути відведене у Києві, в місці, де не треба вирубати дерева, щоб було зручне розташування й сполучення, наявність майданчиків для репетицій колективів. А для багатьох тисяч кіян і гостей-глядачів не було проблем із транспортом. І найголовніше: щоб було створене сприятливе акустичне середовище, яке дасть можливість проводити свята пісні без мікрофонів і підсилювачів, які спотворюють природне звучання людських голосів. Досвід недавнього свята народної творчості в Хмельницькому ще раз підтверджує, що легковажити цим, як цілком правильно зауважується в статті «Повторення — матір творення», не слід.

І останнє. В етнографічному хорі Будинку культури Київмітробуду нині понад сто учасників. Є можливість створити хореографічну групу, яка б відроджувала сценічний і побутовий народний танець, ансамбль народних музик (поки що музики беруть участь у наших святах вряди-годи, без керівника), нарешті, можна заснувати дитячий фольклорний колектив — супутник хору.

Проте адміністрація Будинку культури вважає, що фольклорні свята — наша особиста справа (хобі), що ми повинні насамперед обслуговувати працівників Мітробуду, а їм, мовляв, все це непотрібне. З усього видно, що Мітробуду не тільки етнографічний хор, а й сам Будинок культури не дуже потрібний, бо він не «прив'язаний» до підприємства ні місцем проживання робітників, ні місцем їхньої праці. Тож не дивно, що працівників Мітробуду в нашому колективі майже нема. Утворився хронічний конфлікт, з якого треба шукати вихід.

Отже, настав час подолати, нарешті, цей відомчий бар'єр, створити в Будинку культури осередок народної творчості; приміром, ансамбль народної пісні й танцю, а згодом на його базі — театр народної творчості, як у Новосибірську, Чернігові та інших містах. Вигідне розташування в центрі міста, а також наявність міцного колективу ентузіастів дають підставу для успішного втілення цього задуму.

Л. ЯЩЕНКО,
кандидат мистецтвознавства,
керівник етнографічного хору
Будинку культури Київмітробуду.

Київ.

Продовжуємо розмову:

«ПОВТОРЕННЯ — МАТИР ТВОРЕННЯ?» (24.07.1988 р.)

МУЗИЧНА ГІПОДИНАМІЯ

на роль, годі й сподіватися, щоб такі свята глибоко «проросли» у побут, стали звичкою, потребою душі.

Отже, наш девіз — творче самообслуговування, свято з масовим співом, танцями, простором для самовираження. Ми прагнемо, щоб кращі народні звичаї утвердилися незалежно від майстерності окремих колективів і організаторів. З цією метою вітаємо їх щороку в певний час і в певному місці. Скажімо, веснянки — 1 і 9 травня в Гідропарку, 2 травня — в Музеї народної архітектури і побуту. Свято Купала — в перші суботу й неділю липня в Гідропарку і т. д.

Ось як у нас відбувається свято Купала (вже п'ять років поспіль)... Зібралася увечері на березі Венеціанської протоки, дівчата, співаючи пісні, плетуть вінки з польових квітів та зілля. Старші жінки не відстують — дбають про дітей, онуків. Все це робиться, сидячи на лавах чи траві, — просто й невимушено, не для публіки, а для себе. Ко-ли ж хотіть, той дивиться.

...Поступово збираються люди — нові учасники, глядачі. Жінки дівчата співають купальські, петрівчані пісні з різних місцевостей. Хлопці, чоловіки приєднуються до жіночого гурту, зрештою, утворюється великий мішаний хор, який шинкується за партіями і виконує спеціально підготовлені купальські пісні в концертній чотириголосій розкладці, орієнтуючись на слухача, а слідом за ними — й необрядові, які є в репертуарі.

Тим часом хлопці приносять вербове деревце (купайлю), яке встановлюють серед майданчика. Дівчата прикрашають його квітами, зіллям та вінками. Хор співає пісні, відповідні до цього ритуалу, дівчата в довгих білих сорочках, підперезані вербовими галузями, заводять танок «Кругом Мариночки ходили дівочки».

Далі йдуть масові хороводи, танці, забави впереміжку із співами... Хлопці запалюють вогнища, через нього стрибають, за давнім звичаєм, хто парами, хто поодинці...

Коли ж западає темрява, на деревце ставлять запалені свічки

лізація», зосередження великої маси людей в одному місці протипоказані. Адже Купала — це свято єднання з природою, сповнене романтичної замріяності й поезії. Посидіти увечері біля вогнища, помилуватися співами й хороводами... Ніби, нічого особливого. Та коли це раз-два на рік, то цих вечорів чекаєш, як великої події.

Отже, коли в основі лежить масовий гуртовий спів і масовий побутовий танець, коли вся програма готується заздалегідь, тільки тоді свято наповнюється глибоким змістом, не перетворюючись на концерт з гучними, крикливими фонограмами.

Водночас воно стає стимулом для розвитку хорової культури і відродження пісennих традицій. Хай пісня звучить не так досконало, як зі сцени, зате вільно й невимушено. Бо максимально наближена до слухача сприймається не ізольовано, а в поєданні з усім дійством. Тим-то суто вокальні тонкощі відстувають на другий план. Співаки не грають якусь не властиву їм роль, а є самими собою і дістають задоволення від безпосередньої участі в святі.

Тож, насамперед, слід згуртувати зацікавлених людей. Це не відразу вдається, і виходити треба з місцевих умов. До свята можуть бути включенні і елементи театралізації, з персонажами народних казок та легенд — водяниками, лісовиками, мавок — при наявності здібних виконавців.

Найбільш властиві принципи театралізації для колядок і щедрівок, де є традиційні для багатьох місцевостей персонажі: Коза, Маланка, Дід, Лікар... Новорічний цикл пісень ми показуємо переважно на сцені, готовуючи спеціальну концертну програму. З року в рік поступово її збагачуємо, вдаючись і до елементів народної феерії, зачіпуючи різнопланові пісні, орієнтовані як на академічний хор, так і на народний. Okremi учасники, зібралася ватагами, щедрують увечері 31-го грудня по домівках кіян — письменників, артистів, друзів та родичів, а 1 січня ввечері співаємо біля міської ялинки для всіх присутніх.

Але це не є правилом: скажімо, у Львові Товариство Лева

організовує різдвяні вертепи і гаївки в інший час, відповідно до своїх умов і традицій. І це добре — жива творчість не терпить шаблону.

Пісні, танці і хороводи для репертуару і фольклорних свят добираємо з різних місцевостей, без обмежень. (До речі, серед учасників нашого колективу є вихідці з усіх областей України, вони часом приносять із собою і пісні свого краю). Завдяки цьому в умовах столиці ми маємо можливість використовувати все якісне розмаїття народної творчості, зокрема календарно-обрядової. І ми наочно переконуємося, що це справді величезне багатство, ство-

ром багатьох років, особливо теплими літнimi вечорами, збиратися любителі імпровізованого гуртового співу, щоб поспівати просто для себе. Влаштовуються на алеях стоячи, оскільки потрібного місця для цього немає. Деято з аматор